

(PLECS)

D'HISTÒRIA LOCAL

145

Directors: Ramon Arnabat,
Josep Santesmases
Compaginació: Natàlia Báscones
Disseny: Canseixanta
Tria de novetats: Pineda Vaquer
Dipòsit legal: B. 47.520-76
ISSN 1130-5150

CONTINGUTS

EDITORIAL: Els moviments socials ...	1
TEMES 1: Les dones en el ...	2
TEMES 2: Les primeres ...	5
TEMES 3: La transició a la marina ...	8
PATRIMONI: Un nou equipament ...	11
RESSENYES	12
TRIA DE NOVETATS	14
NOTICIARI	16

RAMON ARNABAT. ISOCAC-URV

ELS MOVIMENTS SOCIALS EN EL TARDOFRANQUISME I LA TRANSICIÓ

Passades tres dècades del final del franquisme i de l'anomenada Transició democràtica, ens ha semblat oportú visitar historiogràficament aquests anys des de la història local i comarcal, amb l'objectiu fixat en els moviments socials que protagonitzaren aquest període. Massa sovint la història del tardofranquisme i de la Transició democràtica ha estat fonamentalment política, elitista i capitalina (barcelonina o madrilenya), i ha oblidat o deixat de banda la mobilització social, la participació de les classes populars i la realitat comarcal. Darrerament, i sobretot per part de joves historiadors, s'han dut a terme noves recerques que, tot ampliant l'objectiu i utilitzant noves metodologies, han permès copsar temàtiques i territoris fins ara poc o gens coneguts pel que fa a aquestes dècades. De la

potencialitat d'aquesta nova mirada historiogràfica en vam tenir ja una petita mostra en el núm. 141 (2011) dels *Plecs d'Història Local*, dedicat al moviment veïnal. Tanmateix, ha estat el VIII Congrés organitzat per la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, *1960-1980. Transicions i canvis a les terres de parla catalana* (2011), el que, per mitjà de les ponències i comunicacions presentades i en procés d'edició, ha fet visible una bona part d'aquestes recerques. Hem volgut dedicar aquest número dels *Plecs d'Història Local* a oferir un petit tastet de per on van les recerques so-

bre aquesta temàtica. Meritxell Ferré analitza el paper de les dones en el moviment veïnal de Tarragona i en mostra els vincles amb el moviment obrer de la ciutat. Josep Santesmases fixa la seva anàlisi en l'impacte de les primeres mobilitzacions pageses al camp català i en com aquestes esdevingueren llavors de llibertat i democràcia al món rural. L'estudi d'Antoni-Lluís Carrió ofereix una visió sin-

tètica de la Transició democràtica a la Marina Alta (País Valencià) i permet veure com es despleguen i interrelacionen les mobilitzacions polítiques, culturals, socials i sindicals. Aquests tres estudis es complementen amb l'apartat patrimonial i el bibliogràfic, que també se centren en aquestes qüestions. Pel que fa al patrimoni, F. Xavier Menéndez ens presenta Can Riera, un espai de memòria de l'Hospitalet de Llobregat que ha esdevingut

una referència de la memòria antifranquista a Catalunya. Quant a la bibliografia, el professor Sebastià Serra ens presenta una panoràmica crítica de les publicacions relacionades amb el tardofranquisme i la Transició democràtica a les Illes Balears.

Restava encara molta feina historiogràfica per fer sobre aquest període i, sobretot, calen noves mirades que permetin conèixer amb tota la seva complexitat aquests anys de crisi i esperança, de lluita per la democràcia i pel benestar social. ■

VIII Congrés de la CCEPC: 1960-1980. Transicions i canvis a les terres de parla catalana. Cornellà, 11 de novembre de 2011. Font: Francesc Viso.

temes-1)

MERITXELL FERRÉ BALDRICH. Grup ISOCAC. Universitat Rovira i Virgili

LES DONES EN EL MOVIMENT VEÏNAL A TARRAGONA DURANT ELS ANYS SETANTA

Encara que la mort física de Franco, el 20 de novembre de 1975, va representar el final del franquisme, les cúpules polítiques del règim van intentar projectes continuistes que van veure's truncats per l'agitació social i per la incapacitat del govern de controlar la dissidència, tot i la forta repressió exercida. L'oposició no va aconseguir conduir el procés de canvi, però la transició a la democràcia no fou un monòleg de les elits polítiques sinó una obra col·lectiva on la participació dels actors socials tingué un paper protagonista. Aquest paper protagonista de la societat civil no va sorgir de cop i volta amb la mort del dictador sinó que feia anys que es forjava. Ja durant la segona meitat dels seixanta i sobretot la primera dels setanta es començaren a gestar amb força, a Catalunya i a la resta de l'Estat, els anomenats «nous» moviments socials (moviment veïnal, estudiantil i feminista).

En l'activisme social i polític contra el franquisme i en la lluita per l'establiment dels drets i les llibertats democràtiques van destacar les accions col·lectives de les dones. Tanmateix, per la seva organització i les formes de lideratge informal, les accions reivindicatives femenines no han rebut l'atenció que es mereixien en relació amb la seva significació política per a la democràcia al nostre país. Aquest

article vol ser una aproximació a les accions col·lectives de les dones incardinades en els moviments socials a la ciutat de Tarragona durant els anys setanta, centrant-nos sobretot en el moviment veïnal, però sense deixar de banda altres fronts cívics en què participaren les tarragonines.

L'any 1959 va representar la fi de l'autarquia econòmica de l'Estat espanyol gràcies a l'elaboració per part del règim, dirigit per un equip de tecnòcrates, d'un Pla d'Estabilització a instàncies d'organismes internacionals com el Banc Mundial i el Fons Monetari Internacional: era l'inici de l'època coneguda com a *desarrollismo*. La posada en funcionament d'aquest Pla durant els anys seixanta va produir una forta embranzida industrial en certes zones de l'Estat, cosa que comportà un fort moviment migratori que originà un despoblament d'àmplies zones rurals i una gran concentració de població a les àrees urbanes.

L'arrencada industrialitzadora de Tarragona (bàsicament del sector químic), a mitjans anys seixanta, va enfortir l'efecte crida de la zona com a destinació dels immigrants del centre i el sud peninsulars. Moltes d'aquestes persones novingudes, en arribar a la ciutat, no van tenir cap més opció que instal·lar-se en precàries barraques que aixecaven ells mateixos a la vora del riu Francolí o al polígon Entrevies. A poc a poc, i amb molt d'esforç, el barraquisme inicial va anar deixant pas a l'autoconstrucció de barris com el de Bonavista.

Aquests nous barris no presentaven cap tipus de planificació urbanística i estaven mancats de qualsevol infraestructura que els fes habitables (clavegueram, enllumenat, centres sanitaris i escolars, asfaltat, senyalització...). Davant d'aquestes pèssimes condicions de vida van sorgir les protestes dels veïns que, estimulades per la feina de sindicats i partits en l'oposició franquista, donaren lloc a la formació de les associacions de veïns, les quals van representar un paper central en la difusió i l'articulació de l'antifranquisme ciutadà. [Vegeu *Plecs d'Història local*, 141 (abril 2011).] A Tarragona, el moviment veïnal va ser molt fort als barris perifèrics de Torreforta, Bonavista, l'Esperança o la Floresta.

Les protestes veïnals les van impulsar en gran manera dones que vivien diàriament les problemàtiques de la manca d'equipaments als seus barris. La participació de les dones en els moviments veïnals va ser molt rellevant i alhora decisiva per a la seva existència mateixa. Les tarragonines es

Manifestació a la Rambla Nova contra la privatització del servei municipal d'aigües l'octubre de 1977. Arxiu Històric de Tarragona. Fons Federació d'Associacions de Veïns de Tarragona.

van posar al capdavant de les mobilitzacions per reclamar semàfors i enllumenat, aigua corrent i recollida d'escombraries, centres sanitaris, escoles i un llarg etcètera. Les veïnes dels barris eren, per una banda, les responsables del treball domèstic i de la cura de la família, i per l'altra, cada cop eren més conscients que hi havia alguns aspectes de la situació social, econòmica i política del moment que els afectaven únicament pel sol fet de ser dones.

A Tarragona, les dones articulades en el moviment veïnal van sortir al carrer nombroses vegades. Algunes foren concentracions esporàdiques i d'altres, com el boicot als autobusos del març de 1974, reivindicacions organitzades conjuntament per l'Associació de Veïns de Bonavista i el grup Plataformes Anticapitalistes. S'ha d'apuntar que a partir de 1968 l'oposició antifranquista s'havia reorganitzat a la ciutat, especialment al voltant del Partit Socialista Unificat de Catalunya i de Comissions Obreres, i a partir de 1970 al voltant d'altres organitzacions més a l'esquerra, com Plataformes Anticapitalistes. Així doncs, el 1974 els veïns i veïnes del barri de Bonavista van protestar contra l'encariment del preu del bitllet amb un boicot al servei d'autobusos. El boicot acabà amb una dura repressió policial i el desmantellament de Plataformes.

El 2 de gener de 1975 unes 300 persones, «en su mayoría mujeres y con niños en brazos cortaron la carretera de Reus a Tarragona» (*La Vanguardia*, 3/I/1975, pàg. 38) per protestar per l'atropellament mortal d'una noia de 24 anys. L'accident no era el primer que es produïa per la falta de senyalització i d'enllumenat a l'altura del barri de la Floresta; el 1973 ja havien mort atropellats al mateix punt una mare i el seu fill. Els manifestants van tallar el trànsit de la carretera de Reus a Tarragona i van repartir fulls volants reclamant la il·luminació del tram de via, la col·locació de baranes, la construcció de voreres i un pas elevat o subterrani per travessar la carretera. Després, la concentració va recórrer els quatre quilometres que separaven el barri del centre de la ciutat i va arribar fins a l'Ajuntament, la Diputació i el Govern Civil.

Durant la Transició democràtica les tarragonines van continuar participant en mobilitzacions com la d'octubre de 1977, que fou la concentració unitària més nombrosa que s'havia produït mai en la història de la ciutat: va arribar a congrega més de 8.000 persones a la Rambla Nova. La manifestació va ser convocada per la Federació d'Associacions de Veïns de Tarragona per intentar aturar el procés de privatització del servei municipal d'aigües. En les fotografies de l'acte s'hi pot observar que la manifestació anava encapçalada per una gran bandera catalana on es podia llegir la pa-

raula «Llibertat». En acabar el recorregut, els organitzadors van llegir un manifest on demanaven la dimissió del govern local, encara gestionat per personal polític franquista.

Manifestació del Primer de Maig de 1979 a Tarragona, encapçalada per les treballadores de Valmeline. Fotografia d'Ángeles de la Fuente.

Aquesta mobilització i moltes altres van ser actuacions en el marc de transició d'una dictadura a una democràcia, on dones i homes van vindicar demandes socials, sumant-hi peticions de llibertat democràtica i autonomia nacional.

Les demandes de benestar per a la comunitat no van ser les úniques que protagonitzaren les veïnes dels barris tarragonins, sinó que també es van mobilitzar en contra de les precàries condicions laborals que moltes d'elles vivien. Les dones més joves dels barris de Bonavista o Torreforta eren treballadores de les fàbriques tèxtils del polígon industrial tarragoní. En destacava la fàbrica de camises Valmeline, que el 1974 arribava a ocupar 300 persones. L'estiu de 1974 l'empresa va anunciar la reducció de la plantilla; davant d'aquest fet les treballadores van organitzar una tancada d'un mes a la fàbrica, i amb aquest acte aconseguiren fer extensiva a tota la ciutadania la seva lluita. En els anys posteriors l'acció col·lectiva de les dones de Valmeline es va centrar a evitar el tancament de l'empresa. Amb aquest nou front obert, les treballadores van encapçalat la concentració del Primer de Maig de 1979. Amb l'experiència de les batalles laborals i la participació en el moviment veïnal, les dones van anar forjant un sentiment de comunitat i construint una consciència de classe que amb el temps va fer aflorar una consciència de gènere i les portà a buscar respostes als seus problemes específics en grups feministes.

1

2

5

8

11

12

14

16

temes-1)

La participació de les dones va ser transversal en tots els fronts cívics que pugnaven pel restabliment de les llibertats democràtiques. A finals dels seixanta i principis dels setanta van sorgir a Tarragona nombroses iniciatives culturals d'arrel catalanista. Aquests fronts cívics es van concretar en l'aparició d'iniciatives, unes més institucionalitzades i d'altres més informals, però catalanistes totes: sessions de teatre llegit a domicilis de famílies com els Baixeras o els Arola, el Grup de Joves, la creació del Col·legi Pax (escola catalana), la consolidació d'Òmnium Cultural, les activitats promogudes per la llibreria La Rambla i, anys més tard, el Congrés de Cultura Catalana i la revitalització dels castells. Enric Olivé qualifica aquesta etapa com el despertar de la tertúlia ciutadana, amb una reestructuració progressiva de la societat civil. El compromís que van anar agafant la majoria de les entitats i persones va tenyir gradualment la ciutat d'un color diferent i posà cada cop més dificultats perquè el règim trobés suport i consens social per a les seves propostes. Diverses persones confluïren en moltes de les iniciatives catalanistes que van obrir el que es coneixia com nous espais de llibertat.

Els moviments cristians de base, amb el suport de capellans progressistes que cedien els locals parroquials per a reunions i assemblees, també van ser nuclis d'oposició a la dictadura en què s'integraren les dones. En parlar de l'Església progressista cal anomenar els agrupaments escoltes creats a la ciutat en aquesta època: Robert d'Aguiló, Alverna i Tossal de la Baltasana foren espais on a moltes noies se'ls van despertar inquietuds socials i culturals. També la Universitat Laboral i la Facultat de Lletres de la Delegació Universitària de Barcelona a la plaça Imperial Tarraco van actuar com a nuclis de conscienciament polític, social i cultural. Per moltes estudiants, l'Institut i la Universitat van suposar el primer contacte amb els debats polítics i culturals d'oposició al règim.

Cal exposar que, si bé les dones van protagonitzar i liderar mobilitzacions, gaudien d'una presència escassa als llocs de decisió i representació a les associacions cíviques. Amb la formació dels primers ajuntaments democràtics totes les entitats socials i culturals van patir fortes reestructuracions. Alguns dels líders veïnals, sindicals i socials van entrar a formar part dels consistoris democràtics i els moviments sorgits a la dècada dels setanta van fluctuar cap a una institucionalització. Amb el restabliment de la democràcia algunes dones que van impulsar la resistència popular, cultural i política van veure complerts els seus objectius i van virar cap a moviments que treballaven també per la millora del benestar col·lectiu, però des d'altres fronts com l'ecologista i el pacifista.

Així doncs, hem vist com abans del sorgiment del feminisme organitzat en associacions i col·lectius, les dones s'havien trobat en altres xarxes informals o en la clandestinitat dels partits i sindicats. La lluita pel benestar de la seva comunitat, en congruència amb els anhels de democràcia, havien conduït aquelles dones a obrir una porta de compromís amb el seu sexe.

Les tarragonines van ser subjectes actius en les protestes del moviment veïnal, en l'extensió de la lluita en sindicats i partits d'oposició franquista, en les vagues i manifestacions per les millores laborals i en les assemblees d'estudiants a la plaça Imperial; participaren en la creació del Col·legi Pax, de la llibreria La Rambla i d'Òmnium Cultural, en el Congrés de Cultura Catalana o en la Marxa de la Llibertat; assistiren als festivals de la Nova Cançó i als mítings polítics al Camp de Mart, i més tard s'involucraren en l'obertura del Centre de Planificació Familiar Mitja Lluna, en el moviment d'objecció de consciència... En definitiva, la ciutat vivia temps de canvis, i a Tarragona hi havia unes dones que vivien intensament la conquesta de la ciutadania i la llibertat democràtica. ■

Bibliografia recomanada

- C. MOLINERO; P. YSÀS, *Construint la ciutat democràtica: el moviment veïnal durant el tardofranquisme i la transició*, Barcelona: Ed. Icària, 2010.
- E. OLIVÉ, *Història del Camp de Tarragona. El Tarragonès*, Tarragona: Publicacions de la Diputació de Tarragona, 1989.
- J. PIQUÉ; M. E. VIRGILI, *Tarragona 1950-2000. Itinerari Visual*, Valls: Cossetània, 2003.
- M. DUCH; M. FERRÉ, *De súbdites a ciutadanes. Dones a Tarra-*

gona, 1939-1982, Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver, 2009.

M. NASH, *Dones en transició. De la resistència política a la legitimitat feminista: les dones en la Barcelona de la transició*, Barcelona: L'Ajuntament, 2007.

M. SUANES, *Plantant cara al sistema, semblant les llavors del canvi*, Tarragona: Arola Editors, 2010.

P. A. HERAS, *La oposició al franquisme en las comarcas de Tarragona (1939-1977)*, Tarragona: El Mèdol, 1991.

JOSEP SANTESMASES I OLLÉ. Centre d'Estudis del Gaià

LES PRIMERES MOBILITZACIONS PAGESES: L'IMPACTE DEMOCRÀTIC AL CAMP

La Unió de Pagesos de Catalunya es va constituir el dia 3 de novembre de 1974 a la casa de colònies de Penyafort a Pontons (Alt Penedès), en plena clandestinitat, un any abans de la mort de Franco. Aquest lloc s'havia fet servir ja per a altres reunions clandestines. Amb gent del Penedès es va muntar un servei de vigilància extern amb *walkie-talkie* per avisar en cas de presència de la Guàrdia Civil, com així va ocórrer: una parella que pujava fent la ronda a peu. Fèlix Sogas i Mascaró, que va fer de secretari a l'assemblea constituent, ens explicava l'any 2002 com anteriorment s'havien fet diverses reunions –alguna a Vilafranca del Penedès– per definir les línies del sindicat i per redactar la proposta de manifest fundacional. També recordava uns quants noms considerats després de descartar des del primer moment el d'Unió de Rabassaires: Unió Sindical Pagesa, Unió de Treballadors del Camp, Unió del Camp Català o Consell Nacional Camperol, fins que sorgí la denominació Unió de Pagesos. A Pontons d'alguna manera hi confluïen experièn-

Assemblea a Valls durant la primera tractorada. Març de 1977.

Foto: Arxiu Santesmases-Rabadà

cies anteriors com les Comissions Pageses o Camperoles (vinculades al PSUC i als socialistes), els Comitès Populars de Pagesos de les Garrigues, dirigents de pobles amb càrrecs de responsabilitat a les cooperatives, tècnics sorgits de l'Escola de Pèrits Agrícoles, persones procedents de la Joventut d'Acció Rural Catòlica, i gent vinculada a diversos partits o independent.

El manifest fundacional denunciava la situació del camp català, la fugida de la joventut cap al sector industrial i l'espoli econòmic que el règim procurava a favor dels grans monopolis «que acaparen la transformació i la comercialització dels productes del camp». Els objectius bàsics que es plantejaven amb la creació del sindicat eren: «La defensa actual dels nostres interessos econòmics i socials i la creació de quadres que assegurin la continuïtat del moviment pagès». Exposaven que per fer presents les seves reivindicacions utilitzarien organismes oficials i altres institucions legals com ara les Hermandades de Labradores y Ganaderos, les cooperatives o les comunitats de regants.

De la constitució a la visualització pública i massiva al carrer de la Unió de Pagesos hauria de passar un any llarg, amb la mort del dictador inclosa. El juliol de 1975 apareixia el primer número de *La Terra* com a portaveu d'una pagesia que volia sortir del pou del franquisme. Aquell període va ser per molts dels quadres dirigents un temps de fer molts quilometres anant a predicar obertament la UP pels pobles de Catalunya, creant consciència i militància. Feina de proselitisme feta havent plegat de treballar al tros, i amb els costos dels desplaçaments a càrrec seu.

L'any 1976 la presència reivindicativa al carrer començava a ser possible. I va ser mitjançant allò que es deia al manifest fundacional d'utilitzar els organismes oficials que es van dur a terme les manifestacions a Tarragona i a Lleida l'11 i el 25 de maig, respectivament, amb la presència de 10.000 i 20.000 pagesos. Van ser manifestacions convocades per les Càmaras Sindicales Oficiales Agrarias (COSA) provincials, en gran manera per contrarestar la puixança de la Unió de Pagesos, que acabaren precisament amb un efecte contrari: donant força a la UP, que tombà el propòsit inicial. Com deia Andreu Mayayo, amb pancartes anunciant «Prou sindicats verticals» i amb crits a favor de la UP es cantaren les absoltes del sindicalisme vertical. Joan Casamitjana, de Barberà de la Conca, ens explicava com s'havien plantejat si fer boicot a la manifestació o participar-hi per apropiarse'n, i com la voluntat des de la COSA era complir amb el compromís sense buscar una participació massiva dels pagesos. Es va optar per participar-hi i als representants del sindicat vertical els va sortir tot al revés. La manifestació de Tarragona, com relata Mayayo, va acabar amb una certa tensió quan en arribar al Govern Civil un dels guàrdies civils, «visi-

1

2

5

8

11

12

14

16

temes-2)

Tractors concentrats a Valls durant la primera vaga. Març de 1977.
Foto: Arxiu Santesmasas-Rabadà

blement nerviós, intentà frenar l'avanç de la marxa amenaçant amb el fusell automàtic: Aleshores, el Ramon Trilles, el "valent" de l'Aleixar, alt com un Sant Pau, passà al capdavant, es deixà caure de genollons i, tot descordant-se la usual camisa vermella, l'escriu: mateu-me d'un tret, ja és l'únic que us resta per fer». Moments de tensió també pels guàrdies, quan veieren que s'apilaven les moltes pancartes de la manifestació amb l'ànim de calar-hi foc. A Tarragona i Lleida molts pagesos de molts i diversos pobles s'estrenaren en la reivindicació pública al carrer. L'any 1976 podem dir que clou amb el primer congrés de la UP, celebrat a l'Espluga de Francolí amb més 2.000 pagesos i sota un lema que farà fortuna: «Volem viure de la terra». El debat democràtic sindical obert es posava en marxa, i augurava uns anys de gran moviment.

L'any següent, el 1977, fou sens dubte un dels més expressius als carrers o a les carreteres d'un període que Andreu Peix qualificà com «els anys mítics». El record del seguiment fotogràfic que en férem al Camp de Tarragona és inesborrable i, des de la perspectiva del món rural, indissociable de la recuperació democràtica. Es va encetar l'any amb diverses convocatòries territorials de jornades reivindicatives demanant preus de garantia per als productes agraris, els fruits secs, l'ordi i el blat, el panís i l'oli: a Balaguer, Cervera, Linyola, la Granadella... A l'auditori del Camp de Mart de Tarragona, el dia 20 de febrer s'hi concentraren uns 6.000 pagesos procedents del territori comprès entre el Penedès i el Montsià, convocats per reivindicar preus «dignes i remuneradors». Preus de garantia que des de la recentment constituïda coordinadora de les unions sindicals agràries de l'Estat (COAG) s'havien fet arribar al Ministeri d'Agricultura.

Va ser aquell mateix dia que es va iniciar a la Rioja la que seria la primera tractorada o vaga de tractors d'abast estatal. La Unión de Agricultores y Ganaderos de la Rioja va posar els tractors a la carretera a causa de la prohibició governativa de la seva assemblea. A Catalunya, però, no es començaria a sortir fins el diumenge 27 de febrer. Aquell dia, a l'Urgell ja van posar 200 tractors a la carretera, a l'altura de Sidamon. El dilluns sortiren a la Conca de Barberà, el dimarts s'hi afegiren els pagesos de la Segarra, la Noguera, el Tarragonès, l'Alt Camp i el Montsià, i el dimecres la resta de comarques. Ignasi Aldomà va afirmar que: «La primera tractorada és com la resurrecció de la pagesia catalana emmudida durant el període franquista. [...] La primera tractorada o primera vaga, amb tota la reactivació social que la seguí, se m'escau encara avui com la manifestació contemporània més significativa del camp català». No tots els pagesos sortiren de cop al mateix dia. Generalment fou un degoteig o un increment diari. A l'Alt Camp, a Valls, el primer dia se n'hi posaren 200, el segon 400, el tercer 550 i el quart uns 650, per acabar el darrer dia amb 710 tractors. De molts pobles cada dia al matí sortia un grup de tractors que s'afegien a la concentració. L'increment diari fou com una mena de baròmetre del convenciment, com un pas endavant per creuar una línia que separava l'anar fent de sempre, a mercè de les disposicions oficials, d'una actitud de participació, d'unió en la reivindicació, de capacitat d'exigir, de somiar i de creure en el futur. Diàriament se celebraven assemblees obertes a peu dels tractors, on es debatia sobre els objectius de la vaga i s'anava informant de les negociacions i de l'evolució de les concentracions en altres comarques i territoris. Bona

Manifestació de pagesos baixant per la Rambla de Tarragona. 26 d'agost de 1977. Foto: Arxiu Santesmasas-Rabadà

part de la societat de les comarques es va fer seva la vaga de tractors, fossin o no fossin pagesos, i les mostres d'adhesió abundaren. A Valls, per exemple, es recaptaren 35.000 pessetes d'aportacions voluntàries fetes pels treballadors de les indústries, algunes cooperatives hi portaren vi o cervesa, un metge els portà cartons de tabac, i es van rebre queviures per als pagesos que es quedaven de nit fent guàrdia. Els alumnes de l'Institut o de les escoles, després de plegar, passaven a veure l'ambient, uns perquè hi tenien els pares i d'altres per viure la novetat. A Catalunya sortiren més de 18.000 tractors i a tot l'Estat uns 112.000. Finalitzada la vaga, quan en pobles de l'Alt Camp com ara el Pla de Santa Maria, Cabra del Camp o Vila-rodona els pagesos amb els tractors foren rebuts a repic de campanes, alguna cosa important havia canviat. El procés d'interiorització i de convenciment democràtic havia arribat a molts pobles de la mà de la Unió de Pagesos.

A Tarragona, el 26 d'agost de 1977 hi va haver una altra gran concentració de pagesos que ha quedat guardada en el record dels participants. Primer amb un míting al Camp de Mart, ple a vessar, amb parlaments de Josep Rull, Joan Asens, Carles Andreu, Agustí Farré, Jacint Nubiola, Josep M. Gasol i Pere Parera, i després amb una manifestació que va omplir la Rambla fins arribar a Govern Civil, cridant visques a la Unió de Pagesos o eslògans com «Pagès unit, mai més serà oprimit», «preus justos al camp, preus justos a la ciutat» o «fora monopolis». La concentració volia ser un acte de suport a les negociacions davant de l'administració per aconseguir uns preus de garantia justos.

Tancarem els apunts sobre aquest període inicial de les mobilitzacions pageses a Catalunya, amb remarca a les comarques tarragonines, esmentant la segona vaga de tractors convocada a primers de març de 1978, quan sortiren a les carreteres catalanes 16.789 tractors. A la resta de l'Estat la resposta fou molt menys important: només uns 30.000 tractors. Aquí hi ballà l'actitud diferenciada que va tenir la Unió

de Pagesos amb relació a les eleccions a les Càmaras Agrarias convocades pel govern Suárez i fetes a calc del sindicalisme vertical. La UP decidí fer boicot a les eleccions, mentre que la resta de les unions de l'Estat hi participaren. A algunes comarques com ara la Conca de Barberà, el Baix

Míting al Camp de Mart de Tarragona a l'hora de cantar "els Segadors". 26 d'agost de 1977. Foto: Arxiu Santesmasés-Rabadà

Penedès, el Tarragonès i el Montsià es trencà l'acord nacional i hi van participar membres d'UP. Aquests acords i trencaments comportaren ferides internes a la UP que fa deu anys, en les entrevistes realitzades a dirigents de l'època, encara afloraven amb força. Alguns d'ells consideraven un error la decisió del boicot.

De les moltes imatges que podem guardar d'aquest període, en retindríem una: el Camp de Mart de Tarragona, amb tota la pagesia dreta, cantant amb un respecte absolut *Els Segadors*, l'himne nacional que probablement havien après feia ben poc. La imatge ens parla del molt que, pagesos i no pagesos, vam guanyar i del molt que amb els anys no hem sabut preservar. ■

Bibliografia consultada

- I. ALDOMÀ BUIXADÉ, *La vaga dels tractors. Conflictes pagesos a l'Urgell. 1977-78*, Lleida: Editorial Virgili & Pagès, S.A., 1986.
 L. BENELBAS; X. GARCIA; J. TUDELA, *Unió de Pagesos. El sindicat del camp*, Barcelona: 7 x 7 Edicions, 1977.
 A. MAYAYO, *De pagesos a ciutadans. Cent anys de sindicalisme i cooperativisme agraris a Catalunya. 1893-1994*, Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 1995.

A. PEIX, *25 anys de la Unió de Pagesos (1971-1999)*, Lleida: Pagès Editors, 1999.

J. SANTESMASES OLLÉ (ed.), *Volem viure de la terra! Els pagesos en lluita. 1976-1979*, Centre d'Estudis del Gaià, 2002.

J. M. FUSTER; J. RIUS, *Volem viure de la terra! Els pagesos en lluita. 1976-1979*, Centre d'Estudis del Gaià, 2002. (Vídeo amb imatges de manifestacions a Tarragona els dies 11 de maig de 1976 i 26 d'agost de 1977 i de la primera tractorada al Baix Penedès i el Tarragonès.)

1

2

5

8

11

12

14

16

temes-3)

ANTONI-LLUÍS CARRIÓ. Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta

LA TRANSICIÓ A LA MARINA ALTA (1973-1982)

Quan, el desembre de 1973, ETA assassinà Carrero Blanco, la situació política era totalment tranquil·la, llevat d'algunes *pamfletades* de CC.OO., del PCE i del PCE (m-l). Al començament de la dècada dels setanta la població de la Marina Alta gaudia del gran desenvolupament econòmic de la dècada anterior, sense cap moviment polític, sindical i social organitzat, amb l'excepció d'alguns grups de reflexió al voltant dels moviments rurals de l'Església (l'HOAC a Benissa), del PCE (Gata i Parcent) i del valencianisme cultural impulsat des de la llibreria Montgó i el grup Llebeig (Dénia). Estos grups aprofitaven qualsevol plataforma organitzada per a fer cultura, especialment les

L'aparició, el juny de 1976, d'una edició per a la Marina Alta del setmanari *Canfali* possibilità que els ciutadans conegueren les forces polítiques i sindicals de la comarca.

que oferien l'Església postconciliar o l'obra social de la Caja de Ahorros del Sureste, i organitzaven, amb un públic minoritari, activitats de discòforum, cinefòrum, conferències, obres de teatre... I així, en reunions d'amics, parlaven un poc de tot, amb una certa voluntat democràtica, però amb poca incidència sobre la població. Amb retard, aparegueren pintades de «Parlem valencià» o «Valencians, unim-nos», signades amb les quatre barres.

L'estiu de 1975, de la mà del PCE, a alguns pobles de la comarca es constituí la Junta Democràtica, però quan el 20 de novembre de 1975 va morir Franco, els ajuntaments van organitzar actes religiosos de dolor, mentre la premsa presentava el rei Joan Carles com la gran possibilitat de futur. L'oposició continuava refugiada a la cultura: el cineclub Segle XX o el grup de teatre La Castanya a Pego, el grup Llebeig a Dénia, el Grup Segària a Ondara, o l'Aula de Cultura, l'Associació Cultural La Pallissa i el cineclub Berlanga a Gata. L'any 1975 el tancà políticament un míting de Blas Piñar a Pedreguer, amb amenaces i cants franquistes.

Magdalenas Ortiz, l'empresa més important de la comarca, que donava feina a més de 700 famílies i que va patir els efectes de la crisi econòmica general durant tota la dècada, va ser l'únic lloc on hi va haver conflictivitat laboral, mentre el *boom* de la construcció en general i el de l'Autopista de la Mediterrània absorbien la major part de la mà d'obra. Les eleccions sindicals de 1975, tot i que CC.OO. tenia algun nucli a Parcent, Pedreguer, Gata i Dénia, van passar amb indiferència.

La primera *moguda* sindical la van protagonitzar, el gener de 1976, més de 600 treballadors del metall de la comarca que van fer una aturada d'una hora per protestar per les retallades salarials. I el 31 de gener, malgrat el control de les carreteres per la Guàrdia Civil, més de mil persones es manifestaren pacíficament a Dénia per demanar l'amnistia.

A poc a poc, s'intensificaren els cursos de valencià, les xerrades politicoculturals i els recitals musicals, que es convertiren en autèntics actes polítics. La reivindicació nacionalista va fer un paper determinant en la creació d'una consciència democràtica. L'aparició, el juny de 1976, d'una edició comarcal del setmanari *Canfali Marina Alta* va permetre conèixer les forces polítiques i sindicals de la comarca: totes van tindre acollida a les seves pàgines. S'hi

MARINA ALTA
CANFALI Edición del Domingo
 PRECIO 10 Ptas. II EPOCA - AÑO IV NUMERO 220 DEPOSITO LEGAL A. 40-1975 Belduñen, 20 de 2-unid de 1975

Entrevista con el alcalde, José Sastre
 «La democracia es más que una forma de Gobierno, una forma de vida en la que se reconoce al pueblo como fuente primaria de poder».
 «Soy liberal en mi forma de pensar y de ser»
 «La política es una actividad que debe estar siempre presidida por la idea de servicio al pueblo»
 PAG. 12

edición / DENIA
IAVEA
FOGUERES
76
 Páginas centrales

EL DESPEGUE DEMOCRATICO (1)
 ★
EL CATALA NO ES UN DIALECTE
 ★
 Els quatre cantons
 ... Pág. 5
CONFERENCIA
 Situación Jurídica de la mujer en la actualidad (Pág. 3)

Entrevista con el entrenador, Miguel Vaquer
 «No necesito el fútbol para nada, pero si entra un presidente pobre, que nadie lo apoye y que sea de mi agrado, me tiene a su disposición» pág 9

ANA SEGARRA PERLES,
 elegida Reina de las próximas Fiestas de la Santísima Sangre

PEGO
EXPOSICION DE PINTURA
 (PAG. 10)

va anunciar la constitució de l'Assemblea Democràtica de la Marina, la primera del País Valencià, que donava suport als punts programàtics de la Taula de Forces Polítiques i Sindicals del PV, i demanava el «trencament democràtic, polític i sindical», l'amnistia, la llibertat, la democràcia i l'estatut d'autonomia. Els estius de 1976 i 1977 van ser rics en activitats polítiques i culturals, com xerrades a molts pobles, l'Aplec de la Marina o la presentació de la revista *Saó*. Al cine Pax de la Xara, conegut com «l'Olimpia de la Marina Alta», cantaren Ovidi Montllor, Pi de la Serra, Els Pavesos, Araceli Banyuls, Lluís Miquel i els 4 Z. Especial importància va tindre l'homenatge a Dénia, l'estiu de 1976, a mossèn Josep Espasa, dins del Congrés de Cultura Catalana.

La tolerància alternava amb la repressió i, a poc a poc, es donaren a conèixer partits i sindicats i, sobretot, moltes no-

L'U de Maig de 1978 es va celebrar, per primera vegada en la legalitat des de la República, amb una manifestació a Dénia que concentrà unes 1.500 persones.

ves entitats cíviques i organitzacions unitàries: l'Associació Cultural l'Ocell d'Ondara, el Moviment Democràtic de Dones, la Unió Democràtica del País Valencià, les assemblees democràtiques de Pedreguer i Ondara, la Unió de Llauradors i Ramaders, el PSAN, el PSOE... Les festes majors dels pobles es polititzaren per plantejar tot tipus de reivindicacions mentre, en el món sindical, a la direcció provincial de CC.OO. aparegueren dos militants de Gata i Pedreguer.

El setmanari *Canfali Marina Alta* va ser segrestat per publicar la convocatòria de la vaga general del 12 de novembre de 1976. Durant aquesta vaga, malgrat la intervenció de la Guàrdia Civil, unes 100 persones es manifestaren a

Dénia als crits de «Sindicat Obrer» i «llibertat sindical» i, a Pedreguer, uns 250 ciutadans van ser dissolts per la Guàrdia Civil. El desembre de 1976, després d'una ràpida visita dels Reis a Dénia, es va fer el referèndum per aprovar la reforma política. *Canfali* demanà el sí, però publicà articles i comunicats de l'oposició i una pàgina de publicitat per l'abstenció de les assemblees democràtiques de la comarca. No va haver-hi incidents i la participació va ser quasi absoluta, així com els vots afirmatius.

Els primers mesos de 1977 van aparèixer públicament tots els partits de l'oposició, mentre AP i UCD s'organitzaven nodrint-se d'alcaldes de l'anterior règim. En l'àmbit sindical, aparegué el Sindicat de Treballadors de l'Ensenyament del PV (STEPV), però el predomini sindical era de CC.OO., mentre la UGT s'implantava de la ma del PSOE i la CNT reduïa el seu camp d'actuació als pescadors de Dénia i els collidors de taronja a Pego. A l'abril començaren els mítings i la campanya electoral: quasi totes les formacions polítiques van organitzar mítings a la comarca, sent el PCE qui més en va fer. Després de les eleccions del 15 de juny el pes de la televisió va ser molt més decisiu que la feina política dels darrers anys, perquè als pobles la gent vivia al marge de la política, encara que no fóra indiferent, com van demostrar els resultats que donaren el 48,6 % dels vots a UCD i el 30,1 % al PSOE, mentre que el PCE –l'únic partit amb una certa organització en la comarca– i Aliança Popular obtingueren un 6,00 %. La despolitització afavorí l'opció continuista més moderada.

Després de les eleccions, els partits (especialment UCD i PSOE) i sindicats (CC.OO., UGT, la Unió de Llauradors i Ramaders i, minoritàriament, la CNT i USO) s'estengueren per tota la comarca. Encara que els nacionalistes no van anar a les eleccions, la reivindicació nacional continuava ocupant l'espai polític i alguns ajuntaments franquistes penjaren la senyera en seu balcó. El PSAN –ben implantat a la comarca– va ser legalitzat, mentre que uns altres, encara il·legals, com la Convenció Republicana, eren tolerats. Els partits parlamentaris i els sindicats consolidats tractaven de prestigiar la labor institucional, mentre que els extraparlamentaris i els sindicats minoritaris tractaven d'aprofundir en l'escassa participació a la vida política. L'enfrontament es veié a la Marxa per l'Autodeterminació i l'Autonomia que, entre l'1 i el 9 d'octubre, arribà des de la comarca a València: socialistes i comunistes no la volien i els que hi donaven suport (PSAN i Convenció Republicana) s'enfrontaren entre ells. La unitat s'aconseguí per la Diada d'octubre, quan tots van signar un manifest unitari amb una manifestació d'unes mil per-

1

2

5

8

11

12

14

16

temes-3) (pat

sones a Dénia i un míting al Poliesportiu. Sense eleccions locals, a alguns pobles (Gata, Pedreguer o Dénia) s'arribà a un *modus vivendi* entre les corporacions franquistes i l'oposició democràtica. Aparegueren les primeres associacions de veïns a Dénia i a Pedreguer i també es creà, contra la nuclear de Cofrents, l'Assemblea Ecologista de la Marina Alta.

Un problema que afectava tota la comarca era la construcció de l'autopista. Una assemblea de 2.000 veïns de Pedreguer s'oposà a la construcció d'una planta asfàltica i va acordar manifestar-s'hi en contra el 27 de febrer de 1978. El Govern Civil la va prohibir i qui ho va intentar va ser detingut per la Guàrdia Civil. Hi hagué moltes mobilitzacions i protestes més però, a poc a poc, amb l'acord entre l'autopista i els partits de l'oposició, el març de 1978, l'Ajuntament es pronuncià contra la construcció de la planta. Un altre problema que mobilitzà molta gent començà l'abril de 1978 amb el projecte de fer una carretera per accedir a un repetidor de televisió que es volia col·locar al cim del Montgó. Inicialment es va paraitzar però, després d'una frustrada manifestació convocada per l'Assemblea Ecologista de la Marina Alta, l'Ajuntament de Dénia decidí seguir endavant. Finalment, el 1980, el primer ajuntament democràtic de Dénia es va oposar al projecte.

L'any 1978 es va celebrar, per primera vegada legalment, l'U de Maig, amb una manifestació a Dénia d'unes 1.500 persones. A l'estiu es van reprendre els recitals de cantants com Paco Muñoz, Lluís el Sifoner, Lluís Llach i Ovidi Montllor. El setembre, el lliurament a Ondara dels II Premis de Cultura Popular, amb unes 700 persones, es convertí en un acte d'afirmació nacionalista que homenatjà Vicent Andrés Estellés, Joan Fuster i Manuel Sanchis Guarnier. A finals de l'estiu, una vaga de la construcció afectà durant diversos dies el 95 % del sector, amb detencions a Pedreguer, Calp i Xàbia. Sobre el referèndum per aprovar la Constitució, PSAN, LCR, CRPE, MCPV i CNT es manifestaren en contra i les forces parlamentàries i els sindicats majoritaris, a favor. Durant la campanya va haver-hi algun incident, però la votació va ser tranquil·la i la Constitució va ser aprovada per majoria.

Entre el gener i el febrer de 1979 una vaga paraitzà el sector de la marroquineria amb assemblees i manifestacions a Pedreguer; el febrer s'hi afegí una vaga del sector de la fusta. A les eleccions generals de març, UCD va guanyar a la comarca amb el 48,6 % dels vots, mentre el PSOE pujà al 35,4 %, el PCE es consolidà com a tercera força amb el 6,6 % i AP baixà al 3,9 %. A les municipals UCD va ser la més votada en 23 dels 33 pobles (entre ells, Dénia, Xà-

bia, Pedreguer, Calp i Teulada) i obtingué el 40,2 % dels vots; el PSOE va vèncer a Benissa, Pego, Vall d'Ebo i el Verger amb el 29,9 % dels vots; CD vencedor a Gata, obtingué el 5,5 %, i en la resta s'imposaren els independents. El PCPV obtingué el 7,3 % dels vots i 12 regidors. Magdalenas Ortíz reduí la plantilla en quasi 250 treballadors. El Primer de Maig es commemorà també a Pego i Calp, i a Dénia es manifestaren 600 persones, mentre els nous ajuntaments democràtics prenen mesures simbòliques com ara canviar els noms dels carrers o col·locar la senyera quadribarrada al balcó. La commemoració a l'octubre del Dia del País Valencià va tindre un suport unànime, però llavors la UCD ja s'oposava a l'autonomia per l'article 151 de la Constitució i a la convocatòria de cap referèndum. El desembre, unes 300 persones es van tancar a l'Ajuntament de Dénia per a protestar contra el decret de bilingüisme, que no reconeixia la unitat de la llengua catalana. Durant estos mesos aparegueren dues noves associacions de veïns, a la Xara i al barri de la Mar de Dénia.

Com a mostra d'una clara desmobilització, l'afluència de gent a les manifestacions de l'1 de maig de 1980 i dels anys següents va anar reduint-se. El cop d'estat del 23 de febrer de 1981 amb prou feines va mobilitzar la comarca: els carrers van quedar quasi deserts pel toc de queda de Milans i alguns militants de l'extrema dreta van anar a les casernes —on la Guàrdia Civil estava aquarterada— per oferir els seus serveis.

A poc a poc, amb el suport del PSOE, que considerava l'Estatut de Benicàssim el millor dels possibles, els ajuntaments van adoptar la senyera amb franja blava —l'emblema de la dreta valenciana— amb l'abstenció dels regidors comunistes. A les eleccions generals de l'octubre de 1982 el PSOE s'alçà amb la victòria a tota la comarca amb el 48,5 % dels vots, al costat de la nova AP de Fraga amb el 29,7 %, del PCPV en total crisi interna que obtingué el 2,9 %, i d'Unitat del Poble Valencià (UPV), que s'acabava de crear i obtingué l'1,9 %. ■

[A l'esquerra] Façana principal de Can Riera Espai de Memòria de l'Hospitalet. Desembre 2010. Foto: Ajuntament de l'Hospitalet. [A la dreta] Sala d'ordinadors planta 1a. Can Riera. Foto: Ajuntament de l'Hospitalet.

F. XAVIER MENÉNDEZ I PABLO. Museòleg

UN NOU EQUIPAMENT DE MD: CAN RIERA ESPAI DE MEMÒRIA DE L'HOSPITALET

Can Riera, Espai de Memòria de l'Hospitalet, és un equipament municipal especialitzat en la memòria democràtica de la ciutat, inaugurat el 2011 al barri del Centre, que pertany a la xarxa d'espais de Memòria Democràtica de Catalunya i que actua en estreta relació amb el Museu i l'Arxiu municipals. Can Riera és, per tant, un centre d'interpretació, de documentació, de consulta i de recursos pedagògics, concebut per donar a conèixer el període històric de l'Hospitalet de Llobregat que va de la Segona República a la Transició democràtica, i molt especialment, el període de la lluita antifranquista. L'equipament –una antiga masia catalogada del segle XVII, rehabilitada per l'ajuntament– ofereix a l'usuari un centre de documentació, l'exposició estable *L'Hospitalet segle XX* i un seguit d'espais polivalents de consulta, tallers i activitats, amb un punt d'informació, una sala d'ordinadors i una de projeccions. L'exposició mostra documents de l'arxiu i objectes del museu, i els ordinadors presenten una àmplia selecció de documents digitalitzats de l'arxiu. El fons documental ha augmentat significativament amb la cessió del

llegat de l'associació Pont de la Llibertat-L'Hospitalet Antifranquista, del qual destaca l'important lot de gravacions en vídeo de testimonis de memòria oral de lluitadors antifranquistes.

El principal objectiu de l'equipament és posar a l'abast dels centres docents i de la ciutadania en general aquesta documentació, així com serveis i recursos relacionats amb la lluita antifranquista a la ciutat. L'oferta de Can Riera contempla tallers pedagògics i rutes urbanes per l'Hospitalet antifranquista, a més d'altres activitats adreçades al públic en general (exposicions, conferències, projeccions de films, taules rodones...) que tenen lloc també als espais del Museu de l'Hospitalet, en el marc del programa de memòria democràtica municipal. El centre esdevé també un espai de reconeixement als lluitadors antifranquistes de la ciutat.

Can Riera està especialment pensat com un equipament utilitzat pels centres docents. En primer lloc, s'ofereixen tres rutes urbanes, guiades i gratuïtes: la ruta Quico Sabaté, i les rutes antifranquistes del Centre i de Collblanc-La Torrasa. En segon lloc s'han elaborat tres tallers pedagògics («Revolució a l'H. La Segona República»; «Lluita armada i lluita social. La Guerra Civil a l'H», i «Addictes i resistents. El franquisme i l'antifranquisme a l'H»), que inclouen els quaderns de mestres i alumnes i els materials necessaris per a dur-los a terme. Can Riera, a més, posa a l'abast del col·lectiu docent tots els seus materials i espais perquè ells mateixos puguin dissenyar, a la carta, activitats de recerca, de descoberta i de coneixement del període.

1

2

5

8

11

12

14

16

ELS ESTUDIS RECENTS SOBRE MOVIMENTS SOCIALS I CULTURALS DE LES ILLES BALEARS A LA DARRERA ETAPA DE LA DICTADURA I LA TRANSICIÓ DEMOCRÀTICA

Pel que fa als estudis de l'etapa final de la dictadura i el començament de la democràcia, hem de fer esment d'un conjunt de publicacions que en certa manera sintetitzen recerques i vivències, iniciades des dels anys vuitanta fins al temps present, amb alguns precedents importants, tot i que cal esmentar que fins ben avançats els anys setanta no trobam publicacions d'història dels moviments socials i culturals de les Illes Balears. Un punt d'inflexió el representen els estudis que es recullen en l'obra col·lectiva *La Transició a les Illes Balears*, publicada per l'Institut d'Estudis Balearics el 1998 i coordinada per Antoni Marimon i Sebastià Serra.

Una obra col·lectiva amb plantejament periodístic però amb rigor històric, d'importància cabdal, és *Memòria Viva. Mallorca des de la mort Franco fins avui 1975-1995*. Publicada els anys 1995-1996 i dirigida per Miquel Payeras, autor també de *Les utopies esvaïdes. Crònica política de la Transició democràtica a les Illes Balears 1974-1978* publicada el 1999.

Cal referenciar *L'esquerra mallorquina i el franquisme* de David Ginard de 1994; *El 1r de Maig a Mallorca (1937-1989)* d'Antoni Nadal del 1990; *Crònica d'unes Illes. Eivissa i Formentera 1975-1977* de José Miguel Romero del 1999, o *La lluita per Ses Salines d'Eivissa i Formentera*, de 1991 del Grup d'Estudis de la Naturalesa (GEN) de les Pitiüses i algunes obres de Miquel López Crespí de l'esquerra revolucionària. S'ha d'esmentar, en el número 37-38 de la revista *Estudis Balearics*, d'agost - desembre de 1990, l'article dels sindicalistes Antoni Garcia, Jesús Pérez i Pedro Calvo sobre la visió sindical del turisme entre 1970 i 1980, en el marc del número monogràfic *30 anys de turisme a les Illes Balears*.

El 1992 l'Ajuntament de Palma publicava *15 anys d'associacions de veïns*, de la qual Jaume Obrador i Rosa Bueno, eren autors del capítol «Història d'un projecte de ciutat, quinze anys de moviment veïnal a Palma».

Ja en el segle XXI Josep M. Buades publica el 2001 *Intel·lectuals i producció cultural a Mallorca 1939-*

1975, que, juntament amb les revistes *Lluc*, *Cort* i *El Mirall*, les publicacions locals i les seccions de cultura dels diaris, ens ofereix una panoràmica dels moviments culturals. Des de la perspectiva de la història cultural cal esmentar publicacions de Josep Massot i Muntaner, Bartomeu Mestre, etc.

Una publicació col·lectiva de referència és *El moviment associatiu a les Illes Balears del final del segle XIX fins a l'actualitat*, publicada el 2001, on es recullen recerques que es presentaren a les XIX Jornades d'Estudis Històrics Locals, coordinades per Sebastià Serra i Arnau Company.

El mateix any 2001, a les Actes del 2n Congrés de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, amb el títol *Franquisme i transició democràtica a les terres de parla catalana*, apareixen tot un conjunt d'estudis monogràfics.

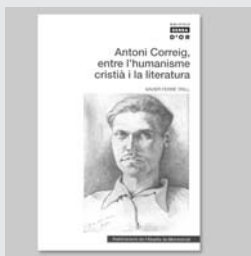
Va tenir una significació especial la publicació d'un dossier a *L'Avenç*, en el número 267 de març de 2002, amb el títol *Mallorca després de la calma*. Un article és prou significatiu: el de Manel Santana i Margalida Pujals amb el títol «Una societat que es mobilitza».

L'any 2004 es publica *Història de la UGT a les Illes Balears. Un segle de lluita sindical* d'Albert Comas, Joan Huguet i Manel Santana. El mateix any es publica de Bartomeu Bennàssar *Iglesia y sociedad en Mallorca. De la dictadura a la democràcia 1974-1979*.

El 2005 es publica *Països catalans, en plural* editat per Damià Pons. El 2006 *Marginàlia: Jaume Santandreu i l'exclusió social a Mallorca (1967-2007)*, de Jaume Mateu. El 2008 Pere Josep Garcia publica el resultat d'una important mobilització ecologista: *Dragonera pels dragons*. Pere Fullana publica el 2011 *Una llarga història de servei. Càritas Diocesana de Mallorca (1961-2011)*.

També cal esmentar *Les Illes Balears. Un ésser viu. 25 anys d'autogovern (1983-2008)* publicat el 2008, es recull un conjunt d'aspectes que fan referència a aquestes qüestions amb perspectiva històrica.

SEBASTIÀ SERRA BUSQUETS. UIB

XAVIER FERRÉ TRILL
**Antoni Correig,
 entre
 l'humanisme
 cristià i la
 literatura**

Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011. 320 p., 24 €

FRANCESC ROMA I
 CASANOVAS

**Temps atmosfèric,
 rituals religiosos i
 resposta social als
 segles XVII i XVIII**

Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2011. 223 p., 25 €. Sèrie Monografies, 28

L'any 2002 Antoni Correig Massó (Reus, 1910-2002) va publicar el seu darrer llibre de records, *Evocacions reusenques (Amb els sons de quatre cordes)*, on recollia aspectes de la seva vida social, cultural i religiosa, alhora que perfilava una imatge de la ciutat de Reus i del país durant la II República espanyola i el franquisme. Aquestes memòries ampliaven les editades el 1999, *Temps de guerra. Apunts autobiogràfics 1936-1939*. En l'entremig, el corpus poètic i prosístic de Correig s'aplega en mitja dotzena de llibres amb dates extremes de 1935 i 1990. Tant a través d'aquests llibres de memòries com de l'obra creativa se'ns revela un home de talla singular, de caràcter senzill però fort i compromès amb la vida social, cultural i –sobretot– religiosa del país.

Un personatge d'una categoria semblant, malgrat actuar des del món local, té un pes específic en la resistència intel·lectual del país, de manera que li esqueia l'atenció d'un estudi seriós i aprofundit de la seva vida, obra i context social. I aquesta és la feina que ha fet Xavier Ferré Trill en redactar la biografia *Antoni Correig, entre l'humanisme i la literatura* (PAM, 2011). Una obra densa i detallada, completa i exhaustiva pel que fa al personatge però igualment respecte al món coetani, amb especial referència a la religiositat i l'associacionisme catòlic benèfic.

Entre els diversos valors de la biografia (història local, pensament religiós, assistència benèfica, etc.), cal destacar com l'autor ens presenta l'evolució ideològica d'Antoni Correig, a través de la qual podem veure i entendre l'actuació d'un ampli sector de cristians i intel·lectuals que es comprometen i treballen en favor d'un altre tipus de societat. Personatges com ell van ser els qui contribuïren a salvar la dignitat personal, la llengua i la cultura del país enfront de l'actuació d'unes institucions polítiques i religioses compromeses amb la dictadura franquista i còmpliques del règim.

EUGENI PEREA SIMÓN. UNED

L'estudi té com a objectiu fer una aproximació a l'edat moderna des del punt de vista de la teoria de la mediança. L'àmbit geogràfic és sobretot el bisbat de Vic, però també inclou altres llocs com Cardona, Vacarisses o Rellinars. Estructurada en set capítols més les conclusions, l'obra està profusament documentada i informada (fins a 747 notes a peu de pàgina). A tall de crítica, cal dir que hi ha informació que pot quedar desatesa per un títol poc precís, ja que l'autor tracta també episodis del segle XIX i alguns de començaments del XX.

El contingut és impecable i espectacular, i els fets i les teories exposades tenen una visió lògica i ben estructurada, si bé en algun moment perilla l'equilibri entre capítols. El primer tracta la relació entre el món agrícola i el món meteorològic: tocs de campana, bruixeria, pluja, raons del mal temps, treball en festius. El segon, el temps lliure, el món festiu i la proximitat entre les processons, les devocions i els aplecs. El tercer tracta de l'assistència social, la pobresa, la condició de pobre i la nova visió de la pobresa que s'anirà imposant. El capítol quart parla dels canvis en els drets sobre l'explotació dels boscos: dret a collir llenya per al consum propi, problemes amb el dret de pas i invenció dels bans per a la protecció de les propietats de les noves classes rurals benestants. El següent apartat se centra en el món urbà i la dependència del món rural: cultura del treball, mercats, revoltes de subsistència, llegendari i moral. El capítol vuitè atén la recerca d'una nova protecció, els aspectes meteorològics i la seva importància el segle XVIII a partir de l'anàlisi quantitativa dels goigs. Se centra en l'aparició de nous sants i santes i noves relíquies, i en el nou paper que té la pagesia en tot plegat. En el darrer capítol es tracta la teoria de la mediança o de com determinats valors socials i religiosos es converteixen en part del paisatge: atribució de llocs de martiris o oració, topònims, hagiopònims, petjades de sants, etc. Tot plegat dóna un llibre complet amb una recerca de fonts exhaustiva.

JORDI VILAMALA SALVANS. Historiador i arxiver

1

2

5

8

11

12

14

16

DE trianovetats)

J.M.SANS; J.SERRANO (eds.)
Actes de les Jornades Internacionals d'Estudi sobre els Orígens i l'Expansió de l'Orde del Temple a la Corona d'Aragó (1120-1200)
 Tarragona: Diputació de Tarragona, 2010. 538 p., 15 €

El segle XII fou l'època de màxima expansió de l'orde del Temple a la Corona d'Aragó, on va tenir un paper primordial en la conquesta cristiana de territoris com les Terres de l'Ebre. En aquestes actes es poden trobar importants aportacions sobre la història dels inicis d'aquest orde militar a la Corona d'Aragó, entre les quals destaquen els estudis sobre les cases del Temple de Tortosa i Miravet i les comandes d'Ascó, Orta, Barberà de la Conca, el Rourell, Vallfogona, Selma, Puig-reig, Cerdanya i Berguedà, així com les últimes actuacions sobre el patrimoni templer de Palau-Solità i Plegamans, entre altres articles.

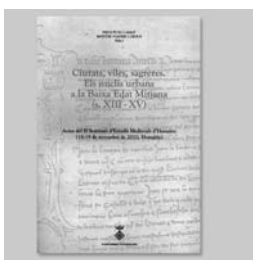
O. LUJÁN FELIU
El pacte per la llibertat
L'Assemblea del Bages
 Manresa: Zenòbita Edicions, 2011. 159 p., 16 €

L'Assemblea del Bages fou una de les institucions pioneres a Catalunya en la lluita per a l'assoliment de les llibertats durant el final del franquisme i la Transició. Amb motiu del quarantè aniversari de la fundació d'aquesta plataforma, l'autor en repassa els vuit anys d'història, des dels antecedents polítics fins a la dissolució amb les eleccions municipals de 1979, passant per la repressió política dels primers anys, el punt d'inflexió que suposà la mort de Franco i el seu paper en la preservació del patrimoni arquitectònic de la comarca, entre altres qüestions.

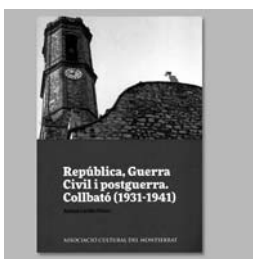
Actes de la II Trobada d'Estudiosos i Centres d'Estudis d'Eramprunyà
El Camí Ral, camins antics i altres temes
 Begues: Centre d'Estudis Beguetans, 2011. 205 p., 18 €

Aquestes actes recullen les aportacions a la II Trobada d'Estudiosos i Centres d'Estudis d'Eramprunyà, que es dedicà a l'estudi de les vies de comunicació històriques a l'antiga baronia d'Eramprunyà. Els textos recollits estudien l'evolució de la xarxa viària històrica d'aquest territori; els treballs de recuperació del camí ral a Sant Boi de Llobregat i dels camins tradicionals a Begues; el traçat del mateix camí ral a la Sentiu i a Sant Climent de Llobregat, i els camins de la mar de Castelldefels. Així mateix hi trobem articles dedicats a altres aspectes de la història d'aquest territori.

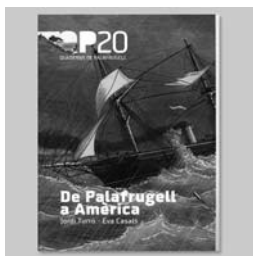
N. PUIG I AMAT; M.VIADER I CROUS (eds.)
Ciutats, viles, sagreres.
Els nuclis urbans a la Baixa Edat Mitjana (s. XIII - XV)
 Hostalric: Ajuntament d'Hostalric, 2011. 160 p., 19 €

La publicació de les actes de la segona edició del Seminari d'Estudis Medievals d'Hostalric s'inicia amb tres ponències, a càrrec de Víctor Fariás, Pere Verdés i Lluís To, que assenten una base teòrica de la història dels nuclis urbans a la Catalunya de la baixa edat mitjana. A partir d'aquí, les comunicacions presentades al seminari donen una bona mostra d'estudis d'història local sobre els nuclis urbans de poblacions tan diverses com Hostalric, Barcelona, Calonge, Santa Coloma de Farners, Cassà de la Selva, Vidreres, Arbúcies, Girona, Castell d'Empúries, Flix i Besalú, entre els segles XIII i XV.

A. LARDÍN OLIVER
República, Guerra Civil i postguerra.
Collbató (1931-1941)
 Collbató: Associació Cultural del Montserrat, 2011. 141 p., 13,50 €

Aquesta publicació analitza els anys convulsos de la dècada dels anys trenta del segle XX a Collbató, estructurant-los en tres parts diferenciades. Així, a la primera part es repassa la situació socioeconòmica de la població quan es proclamà la Segona República i les seves repercussions en la política municipal, mentre que la segona se centra en com s'afrontaren els fets de la Guerra Civil a Collbató, amb la creació de les milícies ciutadanes i la gestió municipal durant el conflicte. L'última part del llibre es dedica a la dura repressió que comportà l'adveniment del nou ordre franquista.

**J. TURRÓ;
E. CASALS**
**De Palafrugell a
Amèrica**

Palafrugell: Ajuntament
de Palafrugell, 2011.
195 p., 17 €

A la segona meitat del segle XVIII, un grup de comerciants palafrugellencs s'instal·là a Cadis, des d'on van organitzar les primeres expedicions comercials catalanes cap a Amèrica; es convertiren, així, en els precursors dels indians vuitcentistes. La primera part d'aquest llibre analitza els perfils d'aquests pioners de l'emigració americana, estudiant-ne les destinacions i les xarxes migratòries, sovint basades en les relacions familiars. La segona part se centra en el llegat d'aquests indians al patrimoni de Palafrugell, tant el material –amb nombrosos exemples d'arquitectura indiana– com l'immaterial.

**I. GRAUPERA;
L. BURILLO**
**La fusta, el ferro
i la fibra:
Memòria oral de les
darreres drassanes a
Barcelona (1939-1992)**

Barcelona: Museu Marítim
de Barcelona, 2011, 127 p.,
18 €

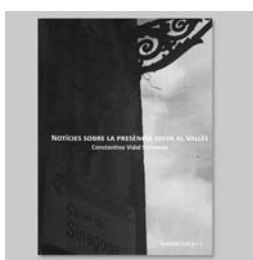
La progressiva incorporació de nous materials, com ara la fibra, a l'hora de construir vaixells marcà els darrers anys de funcionament de les drassanes del port de Barcelona, tal com es mostra en aquesta publicació, resultat del X Premi de Recerca Josep Ricart i Giral, que recull el testimoni dels seus últims treballadors. El treball s'estructura en dues parts diferenciades, dedicades, respectivament, a la construcció naval barcelonina entre 1939 i 1992, i a un inventari dels tallers de construcció d'embarcacions que van treballar al port de Barcelona durant aquest període.

A. CORT
**Història de Reus
a través del ball:
Del vals al swing**

Reus: Centre de Lectura de
Reus, 2011. 268 p., 30 €

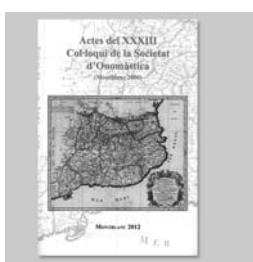
L'objectiu d'aquesta monografia és donar una visió de la vida quotidiana a la ciutat de Reus des del segon terç del segle XIX fins al primer terç del XX amb el ball com a temàtica vehicular. L'autor se centra, en primer lloc, en quins van ser els balls més populars en cada època (vals, foxtrot, xarleston, swing...), per després analitzar les diferències entre els balls de saló, que es duïen a terme en locals com els casinos, els ateneus i les societats recreatives, i els balls populars, vinculats a les festes tradicionals reusenques. També analitza el paper del ball en espectacles com la sarsuela i la revista.

**C. VIDAL
SALMERON**
**Notícies sobre la
presència jueva
al Vallès**

Barcelona: Institut Món
Juic, 2011. 80 p., 15 €

L'autor ha recollit en aquesta publicació nombrosa documentació escampada per diferents arxius catalans, amb l'objectiu de donar una visió de la població jueva medieval a l'antiga vegueria del Vallès. El llibre s'estructura en capítols dedicats als jueus dels municipis de Caldes de Montbui, Granollers, Terrassa, Sabadell, Sant Cugat del Vallès i Sant Celoni. Cal destacar un apèndix documental, en què es transcriuen una quinzena de fonts, com ara correspondències i protocols, que documenten la presència de població jueva a les localitats esmentades.

**Actes del XXXIII
Col·loqui de
la Societat
d'Onomàstica
(Montblanc, 21 i 22
d'octubre de 2006)**

Montblanc: Centre
d'Estudis de la Conca de
Barberà: Societat d'Ono-
màstica, 2011. 369 p., 20 €

La 33a edició del Col·loqui de la Societat d'Onomàstica, celebrada a Montblanc l'any 2006, reuní un bon nombre d'especialistes d'aquesta especialitat, les aportacions dels quals es recullen en aquestes actes. Com que el col·loqui va tenir lloc a la capital de la Conca de Barberà, molts d'aquests articles estudien diferents aspectes de la toponímia de la comarca, tant del territori en conjunt com de municipis en concret, com ara Rocafort de Queralt, Sarral i l'Espluga de Francolí, entre altres. A més, també s'hi troben estudis toponímics referents a altres indrets, com Mequinensa, Valls i la Poble de Cérvoles.

Consell de redacció: Victòria Almuni, Joan Busqueta, David Cao, Josep Casanovas, Narcís Figueras, Antoni Gavaldà, Oriol Granados, Oscar Jané, M. Carme Jiménez, Marina Miquel, Conxita Mir, Vicent Olmos, Lourdes Plans, Joan Peytaví, Joaquim M. Puigvert, Mercè Renom, Pedro Rújula, Enric Saguer, Sebastià Serra, Carles Santacana, Gemma Tribó, Carles Vicente, Francesc Viso.

1 Agenda

- **Exposició «100 anys d'anarcosindicalisme»**
LLEIDA, FINS AL 4 D'ABRIL. ORGANITZEN: INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCs, FUNDACIÓ SALVADOR SEGUÍ I CGT
- **Itinerari de Montjuïc a la Mina**
BARCELONA, 15 D'ABRIL. ORGANITZA: CENTRE D'ESTUDIS DE MONTJUÏC
- **Curs: «Recursos genealògics a Internet»**
SANT CUGAT DEL VALLÈS, 18 I 25 D'ABRIL I 2, 9, 16 I 23 DE MAIG. ORGANITZA: SOCIETAT CATALANA DE GENEALOGIA, HERÀLDICA, SIGIL-LOGRAFIA, VEXIL-LOGOLOGIA I NOBILIÀRIA
- **Congrés «Soldats, bombes i fusells. una història militar del segle XX».** Homenatge al professor Gabriel Cardona
BARCELONA, 18 D'ABRIL. ORGANITZA: CENTRE D'ESTUDIS HISTÒRICS INTERNACIONALS DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA
- **Matinal a la colònia industrial Bonmatí**
SANT JULIÀ DEL LLOR I BONMATÍ, 21 D'ABRIL. ORGANITZA: CENTRE D'ESTUDIS SELVATANS
- **Jornades «Premsa i societat. Aspectes polítics, econòmics i socials»**
REUS, DEL 26 D'ABRIL AL 4 DE MAIG. ORGANITZEN: CENTRE DE LECTURA DE REUS, UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI, INSTITUT MUNICIPAL DE MUSEUS DE REUS I BIBLIOTECA XAVIER AMORÓS

- **III Trobada d'Historiadors Penedesencs: «Les representacions històriques»**
SANT PERE DE RIBES, 5 DE MAIG. ORGANITZA: INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCS
- **Visita al mas dels Bastons**
EL BRULL, 6 DE MAIG. ORGANITZA: PATRONAT D'ESTUDIS OSONENCs
- **Jornades «Nens robats: a la recerca documental dels orígens, limitacions i possibilitats»**
TERRASSA, 9 DE MAIG. ORGANITZA: CENTRE D'ESTUDIS HISTÒRICS DE TERRASSA I ARXIU HISTÒRIC DE TERRASSA I COMARCAL DEL VALLÈS OCCIDENTAL
- **V Trobada d'Entitats Locals de Cultura i Patrimoni de la Selva**
ARBÚCIES, 12 DE MAIG. ORGANITZA: CENTRE D'ESTUDIS SELVATANS
- **IX edició del RECERCAT. Jornada de Cultura i Recerca Local dels Territoris de Parla Catalana**
TARRAGONA, 12 I 13 DE MAIG. ORGANITZA: INSTITUT RAMON MUNTANER
- **Congrés internacional: Els Jocs en la Història**
MÓRA LA NOVA I ASCÓ, 18 I 19 DE MAIG. ORGANITZEN: CENTRE DE PROMOCIÓ DE LA CULTURA POPULAR I TRADICIONAL CATALANA, DEL DEPARTAMENT DE CULTURA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA, INSTITUT RAMON MUNTANER, AJUNTAMENT DE MÓRA LA NOVA I AJUNTAMENT D'ASCÓ

- **Visita al castell de Montesquiú**
MONTESQUIÚ, 20 DE MAIG. ORGANITZA: TALLER D'HISTÒRIA DE MAÇANET DE LA SELVA
- **Taller d'arbres genealògics**
SANT CUGAT DEL VALLÈS, 29, 30 I 31 DE MAIG. ORGANITZA: SOCIETAT CATALANA DE GENEALOGIA, HERÀLDICA, SIGIL-LOGRAFIA, VEXIL-LOGOLOGIA I NOBILIÀRIA
- **Cloenda del X Curs d'Història, Cultura Popular i Tradicional del Montsià: «Una passejada per la història. Coneguem millor la comarca: la Ràpita»**
SANT CARLES DE LA RÀPITA, 31 DE MAIG. ORGANITZA: INSTITUT D'ESTUDIS COMARCALS DEL MONTSIÀ

2 Noticiari

PROJECTE ARXIU DE LA MEMÒRIA PERSONAL
L'Arxiu de la Memòria Personal és una base de dades sobre la documentació escrita que existeix arreu de Catalunya (i als territoris de parla catalana) relativa a escrits personals: dietaris, autobiografies, narracions en primera persona, etcètera.

L'origen de la base de dades va ser un inventari que havia de posar-se en xarxa com a resultat d'un dels objectius principals de l'R+D del Ministeri, encarregat al grup Manuscrits del Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona. Tanmateix, en els darrers anys, i gràcies a un projecte CTP elaborat amb l'Aragó i la regió Midi-Pyrénées, s'ha pogut desenvolupar un treball en grup i comparatiu amb la idea de consensuar visions, comparar recerques i extreure'n resultats. Això ha donat lloc a un estret lligam amb la Universitat de Toulouse-Le Mirail, la Universitat de Girona i l'Institut de Estudios Altoaragoneses (amb la col·laboració

del Centre d'Estudis Ribagorçans), amb els quals s'ha desenvolupat i agrupat aspectes històrics, filològics o antropològics del contingut del material treballat.

OBJECTIUS I CONTINGUTS

L'actual base de dades preveu un buidatge progressiu de documents, escrits, llibres o altres formes de fonts a partir de fitxes documentals establertes a partir d'uns criteris concrets. L'inventari que aquí es presenta en forma de base de dades estarà sempre obert a noves aportacions. Fins ara ha comptat amb la participació de mig centenar d'investigadors que han partit d'un model consensuat unificat entre diverses universitats, cosa que l'ha fet pràctic i útil. Aquest model està a disposició d'investigadors individuals o de centres d'estudis locals que, en cas de participar-hi, passarien a ser col·laboradors directes del projecte. Se'n pot descarregar el PDF en aquest mateix portal i escriure a info.memoriapersonal@gmail.com.

QUI HI POT PARTICIPAR?

Qualsevol persona interessada, perquè coneix documents, perquè en té constància o perquè hi treballa, pot col·laborar en aquest projecte de memòria personal. La participació activa del món local té el suport de la intervenció de les universitats catalanes que col·laboren en el projecte, com també de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana (algunes entitats que en formen part ja han participat en el projecte) i l'Institut Ramon Muntaner. La base de dades que aquí presentem ha de ser visible i demana la col·laboració pel seu interès nacional, dins una escala europea i fonamentat en la recerca local.

Per a més informació: www.memoriapersonal.eu
- info.memoriapersonal@gmail.com
Responsable: Oscar Jané (oscar.jane@uab.cat)

Patronat format per:

Amb el suport de: